

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

Mgr. Roman Švaříček, Ph.D.

Bridging Theory and Practice: A Scientific Inquiry into Classroom Discourse and Teacher Development

doc. PhDr. Martin Strouhal, Ph.D.

Katedra pedagogiky FF UK

[Text posudku]¹

Dr. Roman Švaříček patří k nejvýznamnějším českým pedagogickým badatelům střední generace, která nastolovala témata a formovala podobu kvalitativní metodologie od konce 90. let 20. století. Švaříček patří dlouhodobě k předním badatelům v oblasti školní pedagogiky, učitelského vzdělávání a metodologie pedagogického výzkumu. Jeho texty přispívají k osvětlení řady pedagogicky významných jevů, s nimiž se setkávají pedagogové během výkonu své práce. Díky své filosofické a metodologické erudici zasáhl rovněž podstatným způsobem teoretické pole pedagogického výzkumu, zejm. pokud jde o výzkum kvalitativního rázu. Roman Švaříček patří k těm, kdo v českém prostředí systematicky prosazují standardy kvalitativního výzkumu, rozvíjejí nové metodologické nástroje a zároveň citlivě reflektují praktické potřeby škol a učitelů. Proto rád, ale zároveň s velkým respektem přistupuji k posouzení jeho habilitační práce *Bridging Theory and Practice: A Scientific Inquiry into Classroom Discourse and Teacher Development* předložené na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Jedná se o formát kumulativní habilitace, tj. máme před sebou soubor publikovaných studií umožňujících sledovat preferovaná Švaříčkova témata a zejména vývoj jeho badatelského zaměření v posledních více než deseti letech. Jádro tohoto zaměření leží zjevně ve výzkumu výukové komunikace. Švaříčkovy práce významně přispěly k formování způsobu, jakým se dnes u nás přistupuje k analýze dialogického vyučování, k otázce profesní identity učitelů a k promýšlení metod podpory učitelského profesního rozvoje. Jeho habilitační práce není pouhým souborem článků, nýbrž ukazuje jasnou linii badatelského zrání: od mikroskopické analýzy výukového diskurzu až po hlubokou reflexi učitelovy profesní identity. Tento posun je pozoruhodný a dokládá, že Švaříček nejen reaguje na aktuální trendy, ale sám je spoluutváří.

Fakt, že habilitační práce vychází ze studií publikovaných v prestižních nejen domácích, ale i zahraničních časopisech, svědčí o autorově schopnosti zařadit se mezi badatele s mezinárodním renomé a respektem.

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

Charakteristika práce

Práce se skládá ze šesti tematicky propojených kapitol, jejichž první část se soustředí na detailní rozbor výukové komunikace (učitelské otázky, vizuální akty, zpětná vazba), zatímco část druhá se obrací k problematice profesního rozvoje a identity učitelů (použití videa v profesním vzdělávání, kritické události v profesní biografii, případové studie učitelských proměn). Celý soubor je možno číst jako příběh o tom, jak se teorie a praxe mohou vzájemně ovlivňovat a jak může výzkum nejen analyzovat, ale i měnit vzdělávací realitu.

Struktura práce tak velmi dobře odráží autorovu badatelskou trajektorii: od analýzy mikrosituací ve třídě k reflexi širších procesů učitelského zrání a transformace. Spoluautorské kapitoly (s Klárou Šeďovou a Zuzanou Šalamounovou) potvrzují, že se jedná o výsledky týmové spolupráce, jejíž synergický efekt je patrný v hloubce a šíři zkoumaných problémů.

Struktura práce a obsah jednotlivých kapitol

První kapitola (otázky učitelů ve výukové komunikaci) analyzuje bohatý materiál z hodin na druhém stupni základních škol. Přináší detailní kategorizaci učitelských otázek a originální koncept „kognitivní korespondence“, tj. shody mezi kognitivní úrovní otázky a odpovědi. Studie přehledně ukazuje, jak zásadně učitelé formují myšlení žáků volbou otázek, a přináší praktická doporučení v podobě sedmi pravidel kognitivně náročné výuky. Autor ukazuje, že převažují otázky nižší kognitivní náročnosti, což se přímo odráží v úrovni žákovských odpovědí. Koncept „kognitivní korespondence“ je zde originálním přínosem: jasně dokládá, že otázky a odpovědi se navzájem zrcadlí a že kvalita myšlení žáků je formována kvalitou otázek učitele.

Druhá kapitola, vzniklá ve spolupráci se Zuzanou Šalamounovou, se dotýká dosud opomíjené dimenze výuky – neverbální komunikace. Zaměřuje se na vizuální akty v komunikaci. Jde o téma originální a dosud v českém prostředí málo prozkoumané. Ukazuje, že neverbální složka interakce, resp. vizuální signály učitele nemají jen doprovodnou či estetickou funkci, nýbrž jsou významotvorným prvkem, který strukturuje vyučovací proces a odráží učitelovu profesní identitu. Studie je metodologicky inovativní, využívá detailní analýzy videonahrávek. Jde o příspěvek, který posouvá výzkum výukové komunikace za hranice tradičních transkriptů verbálních výměn.

Třetí kapitola, sepsána ve spoluautorství s Klárou Šeďovou, byla publikována v mezinárodním časopise a představuje významný krok k internacionalizaci českého výzkumu. Autoři zde rozlišují různé formy zpětné vazby a ukazují, že české školství má v tomto směru ještě značný prostor pro rozvoj. Analýza v této studii ukazuje, že zpětná vazba v českých školách bývá často redukována na hodnotící soudy, přestože může plnit výrazně dialogickou a podpůrnou funkci. Tato kapitola v sobě nese nejen diagnostický, ale i silně normativní náboj, což je pro rozvoj učitelské profese mimořádně cenné.

Čtvrtá kapitola představuje ukázkou autorova akčního výzkumu využívajícího práci s videem jako nástroje profesního rozvoje učitelů. Tento přístup je nejen metodologicky inspirativní, ale i prakticky velmi užitečný. Umožňuje učitelům reflektovat vlastní komunikaci, identifikovat stereotypy a otevírat cestu k proměně vlastní výukové praxe. Video zde funguje jako „zrcadlo“ umožňující sebereflexi, která otevírá cestu k proměně individuální výukové praxe.

Pátá kapitola se soustředí na profesní identitu učitelů a přináší koncept s velkým heuristickým potenciálem, „kritická událost“. Autor zde ukazuje, že (učitelova profesní) identita není statická, ale proměnlivá a její vývoj je formován zásadními okamžiky, jež mohou učitele motivovat k

pozitivní změně, nebo jej naopak destabilizovat. Tento koncept má velký potenciál pro učitelská studia i pro programy podpory začínajících učitelů, protože nahlíží, že učitelská profesní dráha je nutně utvářena i prostřednictvím náročných a někdy bolestných momentů.

Šestá kapitola, publikovaná v prestižním časopise *Journal of Education for Teaching* nabízí případovou studii učitele, který prošel procesem proměny směrem k dialogickému vyučování. Autor zde sleduje postup od rezistence k dialogickému pojetí na základě originálního cyklického modelu šesti fází učitelovy proměny. Studie sice dokumentuje profesní vývoj jednoho pedagoga, ale otevírá též obecnější otázky o podmínkách a možnostech učitelské proměny.

Metodologie

Metodologická stránka je jedním z největších přínosů práce. Celá habilitační práce je ukázkou autorovy metodologické vyspělosti. Autor důsledně využívá kvalitativní přístup, přičemž kombinuje různé metody: pozorování, rozhovory, videostudie, případové studie i akční výzkum a detailní diskursivní analýzu. Je u něj patrná schopnost interpretovat data ve světle teorie i praktických potřeb, díky čemuž dokáže zachytit složitost školní reality. V českém prostředí patří k průkopníkům systematické práce s videem ve výzkumu i v profesním rozvoji učitelů. V mezinárodním kontextu lze jeho přístup srovnat s výzkumníky, kteří zdůrazňují význam tzv. „grounded“ analýz a kontextualizovaných případových studií. Autor dokáže tato východiska propojovat s českou tradicí pedagogického myšlení, což činí jeho práci jedinečnou.

Zvláště oceňuji reflexivitu, s níž autor přistupuje k vlastní roli výzkumníka a uvědomuje si limity i možnosti zvoleného přístupu. Je to nepochybně dáno autorovou filosofickou erudicí, díky níž vykazuje rozvinutou kritickou reflexi a péči o skryté, leč vždy přítomné předpoklady empirických výzkumů.

Výsledky a jejich význam

Pokud bych měl jmenovat pouze hlavní přínosy práce, pak je spatřuji v následujícím:

- **Teoretická originalita:** práce představuje původní koncepty a modely, např. sedm pravidel kognitivně náročné výuky, koncept kritických událostí, model cyklické proměny učitele.
- **Teoreticko-praktický význam:** práce jako celek je významná pro pedagogickou teorii i učitelskou praxi, neboť každá studie je nejen analytickým příspěvkem, ale obsahuje i naprosto konkrétní implikace pro vzdělávání učitelů.
- **Mezinárodní rozměr autorova dlouholetého bádání,** potvrzený publikacemi ve významných časopisech a zapojením do mezinárodních diskusí o dialogickém vyučování.

Výsledky mají zásadní dopad na přípravu učitelů, profesní rozvoj i na širší společenskou debatu o povaze a cílech školní výuky.

Formální a jazyková stránka

Práce je pečlivě tematicky uspořádána, s jasným úvodem a závěrem, které sjednocují jednotlivé studie do kompaktního celku. Jazyková úroveň je vysoká, autorův jazyk je kultivovaný, odborný a přitom čtivý. Texty psané anglicky (alespoň pokud mohu soudit) splňují standardy mezinárodní vědecké komunikace. Jedinou drobnou nevýhodou prací, které vznikají v tomto formátu, a můžeme se s tím občas setkat i v této práci, je nevyhnutelná repetitivnost některých pasáží. To je ovšem danost, které se asi nelze vyhnout, pokud autor dlouhodobě sleduje určitá témata.

Pro čtenáře je trochu nekomfortní přepínat mezi češtinou a angličtinou, což však lze považovat spíše za nedostatek na straně oponenta.

Drobné připomínky

- Generalizace výsledků případových studií je vždy limitovaná, čehož si je autor samozřejmě vědom.
- Místy se mi zdá, že existuje nevyváženost mezi analytickou a aplikační rovinou textů – některé kapitoly jsou více diagnostické, jiné více „normativní“.
- Vícejazyčnost textu může být pro některé čtenáře obtížnější, přesto jde o běžnou praxi u souborových habilitací.

Jak vidno, tyto připomínky mají pouze marginální charakter a nijak nesnižují celkovou hodnotu práce.

Celkové hodnocení

Habilitační práce dr. Romana Švaříčka představuje významný, systematický a mezinárodně respektovaný příspěvek k pedagogickému výzkumu. Jednoznačně dokládá autorovu vědeckou vyspělost, originalitu a dlouhodobý přínos oboru.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

V průběhu četby mě napadaly mnohé otázky, které by mohly sloužit jako východisko pro diskusi filosofických aspektů Švaříčkových výzkumů: 1. Do jaké míry může být učitelova profesní identita chápána jako stabilní, a do jaké míry jako proměnlivý konstrukt? Jak pracovat s fluidními aspekty této identity během učitelské přípravy? 2. Lze oddělit výzkum výukové komunikace od etické roviny vztahu učitel – žák? 3. Je dialogické vyučování ideál, který se dá uskutečnit, nebo spíše horizont, který nelze nikdy zcela naplnit? 4. Jakou roli v učitelově profesním růstu hraje odvaha a ochota podstoupit riziko změny? 5. Lze ještě dnes formulovat nějaký obecný edukační cíl korespondující s již nepoužívaným pojmem „vzdělanec“?

Zajímalo by mě, jakou *filosofickou* otázku v oblasti vzdělávání budoucích učitelů považuje za zásadní pro dnešní dobu Roman Švaříček a jak si na tuto otázku odpovídá?

Závěr

Habilitační práce Mgr. Romana Švaříčka, Ph.D., *Bridging Theory and Practice: A Scientific Inquiry into Classroom Discourse and Teacher Development* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru pedagogika.

Praha

Dne 29. 9. 2025

.....

podpis